

**18-23 AĞUSTOS 2008'DE İSTANBUL'DA YAPILAN
“TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE KUR’AN İLİMLERİ VE
TEFSİR USÛLÜ” KONULU KURAN VE TEFİR
AKADEMİSİ'NDEN GENEL İZLENİMLER**

Salih KESGİN*

GİRİŞ

İlim Yayma Vakfı'nın ev sahipliğinde düzenlenen “*Tarihte ve Günümüzde Kur’an İlimleri ve Tefsir Usulü*” konulu “Kur’an ve Tefsir Akademisi”, 18-23 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirildi. Temel hedeflerinden birisi Kur’an ve Tefsir alanının duâyenleri ile her alandan Kur’an üzerine doktora çalışmalarıyla henüz yetişmekte olan genç akademisyenleri buluşturarak tanışmalarını ve bilgi alış-verişinde bulunmalarını sağlamak olan toplantının amacına ulaştığı kanaatindeyim. Akademi sunulan tebliğlerin Kur’an’ı anlamaya dönük birer çabanın ürünü olması ve her birinin Kur’an’ı nasıl daha iyi anlarız? sorusunun cevabını araması ise organizasyonu çok daha farklı kılmaktadır. Sunulan tebliğlerin çoğaltılarak program öncesi katılımcılara ulaştırılması bunun da ötesinde program sonunda da basılarak fikir hayatımıza kazandırılacak olması ortaya konan emeğin çok daha kalıcı ve etkili olmasını sağlayacaktır. Kur’an ve Tefsir alanından katılımın temel nitelik olarak gözlemlendiği toplantıda Din Sosyolojisi, İslam Hukuku, İslam Felsefesi, Arapça ve Hadis alanlarından da tebliğli ve tebliğsiz katılımcıların olması ise çalışmanın beyin fırtınası ortamına dönüşmesini sağlayarak çok daha verimli sonuçlanmasını temin ettiğini ifade edebiliriz. Toplantının en temel orjinalliği ise çalışmalarının daha başında olan doktora öğrencilerine yeni bir ufuk kazandırma mahiyetine sahip olması ve hem öğrencilerin kendi aralarında hem de hocaları ile kaynaşmalarını, onlardan istifade etmelerini sağlamasıdır. Farklı İlahiyat fakültelerinden 22 tebliğli katılımın olduğu toplantıda, 5 gün sürmesine ve günde 3 oturumun gerçekleştirildiği yoğun programına rağmen, tefsir dışı alanlardan katılanların dahi hiçbir tebliği kaçırmama gayretini sergilediğini gözlemlediğim

* (Araş. Gör.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hadis Anabilim Dalı. E-mail: slhkesgin@hotmail.com

canlı bir atmosferde gerçekleşmiş olması ortaya konan emeğin ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Şimdi konferans programına bir göz atıp konuşmacıların tebliğleriyle ilgili kısa bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

AKADEMİ PROGRAMI

18 AĞUSTOS 2008 PAZARTESİ

10:00-10:30 : AÇILIŞ(Protokol Konuşmaları)

- Yücel ÇELİKBİLEK (İlim Yayma Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı)

- Doç. Dr. Bilal GÖKKIR (Düzenleme Heyeti Adına)

11:00-12:30 : **AÇILIŞ PANELİ**

Başkan

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ

Konuşmacılar

Prof. Dr. Mevlüt GÜNGÖR

Prof. Dr. Zeki DUMAN

14:00-16:00 : **I. OTURUM**

Başkan

Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK

Tebliğciler

Doç. Dr. İsmail ÇALIŞKAN (Cumhuriyet Üniversitesi)

“Tefsir Usûlü’nün İlk Kaynakları Üzerine Bir Tetkik- Abdullah b. Vehb (ö.197/812) ve Muhasibi (ö. 243/857) Örneği”

Doç. Dr. İbrahim GÖRENER (Erciyes Üniversitesi)

“Tefsir Usûlü ve Kur’an İlimlerinin Tefsir Yöntemi Açısından Değerlendirilmesi”

19 AĞUSTOS 2008 SALI

8.30-10:00 : **I. OTURUM**

Başkan

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN

Tebliğci

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ (Atatürk Üniversitesi)

“Tefsirde Yeni Yöntem Arayışları ve Klasik Tefsir Metodu”

10:30-12:30 : II Oturum

Başkan

Dr. Muhammed ABAY

Tebliğciler

Ali BULUT (Süleyman Demirel Üniversitesi)

“Türkiye’de Tefsir Usûlü-Ulûmu’l-Kur’an Tartışmaları- Bir Literatür İncelemesi”

Mehmet DEMİRCİ (Erciyes Üniversitesi)

“Tefsir Usûlüne Duyulan İhtiyaç”

14:00-16:00 : III OTURUM

Başkan

Doç. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

Tebliğciler

Süleyman KARACELİL (Marmara Üniversitesi)

“Tefsir Usûlü’nün Yapısı ve İşlevi”

Nur Ahmed KURBAN (İstanbul Üniversitesi)

“Mekke Tefsir Ekolü’nün Ulûmu’l Kur’an ile İlgili Görüşleri ”

20 AĞUSTOS 2008 ÇARŞAMBA

8.30-10:00 : I. OTURUM

Başkan

Prof. Dr. Ali BAKKAL

Tebliğci

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN (Erciyes Üniversitesi)

“Kur’an-ı Kerim’de Neshe Delil Gösterilen ve Mensuh Addedilen Ayetlerin Mana Yönünden Yeniden Gözden Geçirilip Değerlendirilmeleri”

10:30-12:30 : II OTURUM

Başkan

Doç. Dr. Bilal GÖKKIR

Tebliğciler

Doç. Dr. Gıyaseddin ARSLAN (İnönü Üniversitesi)

“Tefsir Usulünün Fıkıh Usulünden Arındırılması”

Dr. Burhan BALTACI (Çukurova Üniversitesi)

“Tefsir Usûlünün Yeniden İnşasına Fıkıh Usulünün Katkısı –Şatibi Örneği-

14:00-16:00 : **III OTURUM**

Başkan

Doç. Dr. İbrahim GÖRENER

Tebliğciler

Doç. Dr. Ömer KARA (100. Yıl Üniversitesi)

“el-Furuku’l-Luğaviyyenin Bir Kur’an İlmi Olma İmkânı Üzerine”

Mustafa KARAGÖZ (Erciyes Üniversitesi)

“Vücut ve Nezair’in Terimleşme Süreci-“Nezair”in Eşanlamlılık Olarak Tanımlanması Sorunu-”

21 AĞUSTOS 2008 PERŞEMBE

8.30-10:00 : **I. OTURUM**

Başkan

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ

Tebliğci

Prof. Dr. Ömer DUMLU (9 Eylül Üniversitesi)

“Konulu Tefsir Bir Usul Sayılabilir mi? Ve Bunun Kur’an’ı Anlamaya Katkısı ”

10:30-12:30 : **II OTURUM**

Başkan

Prof. Dr. Ömer DUMLU

Tebliğciler

Prof. Dr. Ali BAKKAL (Harran Üniversitesi)

“Kur’an’ın Anlaşılmasında Siyak-Sibakın Önemi”

Doç. Dr. Bilal GÖKKIR (Süleyman Demirel Üniversitesi)

“Meryem Suresi Örneğinde Sure Çalışmaları: Yapısal Bir Yaklaşım”

14:00-16:00 : **III OTURUM**

Başkan

Doç. Dr. Ömer KARA

Tebliğciler

Dr. Hasan YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)

“Semantik Analiz Yönteminin Kur’an’a Uygulanmasına Dair”

Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi)

“Tefsir Usulünde -Lafız-Mana- İlişkisinin Tesbiti”

22 AĞUSTOS 2008 CUMA

8.30-10:00 : **I. OTURUM**

Başkan

Doç. Dr. Bilal GÖKKIR

Tebliğci

Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK (Selçuk Üniversitesi)

“Yaygın Halk Kültürünün Tefsir Üzerindeki Etkileri ”

10:30-12:30 : **II OTURUM**

Başkan

Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK

Tebliğciler

Dr. Harun ÖGMÜŞ (Marmara Üniversitesi)

“Tefsirde Şiirle İstişhad Açısından Hicri II. Asrın Önemi”

Salih KESGİN (19 Mayıs Üniversitesi)

“Ayetleri Anlamada Hadis Algısının Etkisi -Nisa Suresi 1. Ayet Ekseninde Bir Tahlil Denemesi”

14:00-16:00 : **III OTURUM**

Başkan

Doç. Dr. Gıyaseddin ASLAN

Tebliğciler

Dr. Ali BULUT (19 Mayıs Üniversitesi)

“Filolojik Tefsirle Rivayet Tefsirinin Buluşma Noktası: Zeccac’ın Meani’l Kur’an’ı”

Dr. Muhammed ABAY (Marmara Üniversitesi)

“Yeni Bir Tabakâtü’l Müfessirin Denemesi”

16:30-17:30 : **DEĞERLENDİRME TOPLANTISI**

Başkan

Prof. Dr. Zeki DUMAN

Konuşmacılar

Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK
Doç. Dr. Ömer KARA
Dr. Necdet YILMAZ
Dr. Necmettin GÖKKIR

TEBLİĞ ÖZETLERİ VE GENEL DEĞERLENDİRMELER

Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ömer Dumlu'nun Kur'an-ı Kerim tilaveti ile açılan toplantı, İlim Yayma Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı Yücel Çelikbilek'in ve tertip heyeti adına Doç. Dr. Bilal Gökçir'in açılış konuşmalarıyla başladı. Ardından Prof. Dr. Lütfullah Cebeci, Prof. Dr. Mevlüt Güngör ve Prof. Dr. Zeki Duman'ın katılımıyla açılış paneli gerçekleştirildi. Açılış panelinin başkanlığını yürüten Prof. Dr. Lütfullah Cebeci, ilmin temelinde Kur'an olduğunu bu anlamda İlim Yayma Vakfı'nın böylesi bir toplantıyı sahiplenmesinin çok önemli olduğunu belirterek sivil toplum örgütlerinin böylesi organizelerinin ilim-fikir hayatını daha da canlandıracağını ifade etti. Toplantının yapılış yerinin de çok önemli olduğunu belirten Cebeci bir vakıf medeniyeti olma hüviyetine sahip bizlerin lüks otellerde vb. yerlerde değil de yine bir vakıf binada Kur'an üzerine konuşacak olmamızın ayrı bir önemini olduğunu vurguladı. Ardından söz alan İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mevlüt Güngör Bakara 184., En'am 25., Beyyine 1.-2.-3., ve Bakara 62. ayetler özelinde tefsir usulünün en temel gayesi olan ayetleri doğru anlamının gerekliliği üzerine değerlendirmelerde bulundu. Açılış panelinin üçüncü konuşmacısı Erciyes Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. M. Zeki Duman ise gençlere usulle ilgili tavsiyelerde bulunacağını belirterek "İğne kaybolduğu yerde aranır ve bulunur, başka yerde arayan bulamaz" özdeyişiyle Kur'an'ı anlarken dil ve Kur'an bütünlüğü içinde anlama çabası içinde olunması gerektiğini, dilin söylemediği ve Kur'an'ın onaylamadığı bir anlamın ayetlere verilmemesi gerektiğini belirtti.

Açılış panelinin ardından Cumhuriyet Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. İsmail Çalışkan'ın tebliğiyle başlayan Pazartesi günkü ilk oturumun konusunu teşekkülü uzun bir süreci içeren Tefsir Usûlü'nün ilk kaynaklarına dönük -Abdullah b. Vehb (ö.197/812) ve Muhasibi (ö. 243/857) merkezli bir değerlendirme oluşturmaktaydı. Abdullah b. Vehb'in, *el-Câmi* adlı eseri

ile Muhasibi'nin, *Fehmu'l Kur'an* isimli eserleri merkeze alınarak her iki eserde ortaya konan usûlün tespit edildiği ve iki eser arasında karşılaştırmaların yapıldığı tebliğde müfessirlerin sahip olduğu zihniyet dünyalarına göre, anlama ve tefsir etme yaklaşımlarının tamamen farklılaşabileceğini gözlemledik. Tebliğde, İbn Vehb'in başlangıçtan beri var olan malzemeyi koruma altına alarak, metne dair herhangi bir yorumda bulunmaksızın, aldığı metni olduğu gibi aktardığı böylece sefefe ait Kur'an'ı anlamaya yarayacak bazı bilgilerin bir araya getirilmesi yolunu takip ettiği müşahede edilmektedir. Muhasibi'de ise akıl ve nakil dengesini oluşturarak, tahlil ve tasnifin bir usul halinde ortaya konup örneklerine eserinde yer verilmesine, bir nevi değişim ve gelişimin temel zihni duruş olarak varlığına şahit olunmaktadır. İki isim-eser üzerinden İslam düşüncesinin klasik dönemine damga vuran iki ana zihniyet damarının fotoğraflandığı tebliğ, bugünü anlamamız ve karşılaştığımız sorunlara çözüm bulmamız için en önemli kilometre taşı niteliğindeki kendi geleneğimize dönük bir tahlil niteliğindedir.

İlk oturumun ikinci tebliğini ise Erciyes Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. İbrahim Görener, "*Tefsir Usûlü ve Kur'an İlimlerinin Tefsir Yöntemi Açısından Değerlendirilmesi*" başlığıyla sundu. Tebliğinde Kur'an ilimlerin ortaya çıkış amacının yöntem teklif etme olmadığını, buna bağlı olarak da bir tefsir yöntemi teklifinin Kur'an İlimlerince ortaya koyulmadığını ifade ederek kendine has yöntemlere sahip bir ilim olan tefsirin, yöntemlerinin nerede aranması gerektiğine dikkat edilmesi üzerinde vurgu yaptı. Bu kadar ürün veren bir alanın muhakkak bir yönteminin var olması gerektiğinin vurgulandığı çalışmada dört yolla tefsir usullerine ulaşılabileceği ifade edildi. Tefsirlerin mukaddimleri, tefsirler ve müfessirler hakkındaki müstakil eserler, tefsir tarihleri ve tefsir yaklaşımlarını gruplayan eserler göz önünde bulundurularak tefsir usûllerine ulaşmanın mümkün olabileceğini belirten Görener, tek bir yöntem arayışından vazgeçmenin ve her bir ekolün yönteminin ayrı ayrı incelenmesinin daha gerçekçi sonuçları beraberinde getireceğini ifade etti.

Programın ikinci gününün ilk tebliği olan "*Tefsirde Yeni Yöntem Arayışları ve Klasik Tefsir Metodu*" konulu tebliğ Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Lütfullah Cebeci tarafından sunuldu. Tebliğde "yeni yöntem arayışlarının" son yılların

popüler konularından oluşu, bu arayışlar kendi ihtiyacımızdan mı? yoksa başkalarının önümüze koyduğu gündemi baş tacı etmemizden mi? kaynaklanıyor soruları eşliğinde tartışıldı. Oryantalistlerin yapmış olduğu “en sağlam ve en sempatik çalışma” şeklinde nitelenmekte olan Montgomery Watt’ın Kur’an’a Giriş adlı eseri özelinde, oryantalistik düşüncenin önce yavaş yavaş sonra da hızlanarak İslam dünyasının gündemine girdiğinin ve bunun sonucunda kendi gündemimizin başkaları tarafından belirlendiğinin ifade edildiği tebliğde, modern dönem usul tekliflerinin aslında geleneksel tefsir usulünden nitelik olarak çok da farklı özellikler taşımadığı Emin el-Huli’nin Arapça İslam Ansiklopedisine yazdığı “Tefsir” maddesi ile Suyûti’nin “Müfessirin bilmesi gereken ilimler” başlığı altında söyledikleri kıyaslanarak ifade edilmektedir. Nihayetinde asıl probleminin ithal bir şekilde Müslümanların gündemine giren “yöntem sorunu” olmanın ötesinde anladıklarını yaşayamamak olduğu ifade edilerek tartışma sonlandırılmaktadır.

Aynı günün ikinci oturumunda sunulan ilk tebliğde “*Türkiye’de Tefsir Usulü/ Ulumu’l-Kur’an Tartışmaları*” konusu Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi Ali Bulut tarafından takdim edildi. Tefsir Usulü ve Ulumu’l Kur’an kavramlarının tartışmalarına ilişkin bir literatür incelemesi yapmanın hedeflendiği tebliğde konuyla ilgili özellikle ülkemizde dile getirilen kanaatleri düzenli bir şekilde ortaya koymanın hedeflendiği görülmektedir. Tefsir usulü isimli klasik kaynaklar; son dönem tefsir usulü eserleri ve “tefsir usulü kavramını merkeze alan çalışmalar “tefsir usulü ile ilgili literatür” başlığı altında maddeler halinde sunulurken, “Ulumu’l Kur’an Literatürü”; Ulumu’l-Kur’an isimli klasik kaynaklar ve Ulumu’l Kur’an kavramını merkeze alan çalışmalar başlıkları altında listelenerek sunulmaktadır. Kavramsal tartışma ve değerlendirilmelerin yapıldığı bazı çalışmalar başlığıyla Tefsir Usulü ve Ulumu’l-Kur’an kavramlarıyla ilgili tartışmaların yer aldığı çalışmalar, açıklamalar eşliğinde sıralanmaktadır. Ortaya konan literatür bilgisi eşliğinde, Ulumu’l-Kur’an ve Tefsir Usulü çalışmalarının birbirine benzer içeriklere sahip oluşu belirlenerek son dönem tartışmalarına değinilmekte, Tefsir Usulü’nün “özel”, Ulumu’l-Kur’an’ın ise “genel” bir mahiyet ifade ettiğini savunanların kanaatleriyle, her ikisinin de “genel” niteliğe sahip birer kavram ol-

duğunu kabul edenlerin duruşlarının aslında bu iki alana dair tartışmaların seyrini özetlediği ifade edilmektedir. Çalışma her iki kavrama dönük anlam ve kapsam incelemesinin gerekliliğinin tefsir alanı için önemini ifade edilmesiyle sonlandırılmaktadır.

İkinci oturumun ikinci tebliğinde ise “*Tefsir Usûlüne Duyulan İhtiyaç*” konusu Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi Mehmet Demirci tarafından işlendi. Tefsir usulüne duyulan ihtiyacı ortaya koymayı hedefleyen çalışmada tefsir ilmine dair külli kanunların bir başka deyişle bir tefsir usulünün bulunduğu ifade edilmiş, bu kanaate varırken tefsir kavramının kendisinden ve tefsir usulü konusunda çaba harcayan müelliflerin değerlendirilmelerinden olmak üzere iki noktadan hareket edilmiştir. Tebliğde “tefsir” ve “usul” kavramlarının lügat ve ıstılah anlamlarının tahlili yapılarak, oradan elde edilen veriler değerlendirilmiş, Tufi, Ebu Hayyan, Kâfiyeci, Suyuti gibi müelliflerin kanaatleri eşliğinde tefsir ilminin mahiyetine ilişkin değerlendirilmelerle tefsir usulünün ana kaynaklarına değinilerek çalışma tamamlanmıştır.

Salı gününün son oturumunda ilk olarak, akademiye Marmara Üniversitesi’nden katılan Süleyman Karacelil, “*Tefsir Usûlü’nün Yapısı ve İşlevi*” konulu tebliğini sundu. Tebliğinde tefsir ilmi ve usul sorununa değinen Karacelil, Tefsir usulü kavramından ne anlamalıyız?, Tefsir usulüne dair problemler nasıl ortaya çıktı? ve Tefsirin bir usulü var mıdır? sorularına cevap arayarak tefsir usulünün temel yapısına dair bilgiler sunmaktadır. Kur’an’ı çeşitli yönleriyle tanıtmayı amaçlayan, dinamik bir faaliyet olması nedeniyle Tefsir Usulü’nde, geçmişten günümüze Klasik Usul’ün temel işlevinin sağlıklı bir şekilde tahlil edilerek ortaya konulması gerektiği vurgulanarak, yeni bir usul söylemiyle neyin amaçlandığının iyi tespit edilmesi gerektiği tebliğde ifade edildi. Lütfi Sabbağ’ın “Tefsir Usûlü’nün tam kemale ermemiş, hala olgunlaşma dönemini yaşayan bir ilim olduğu” şeklindeki kanaatine katıldığını belirten Karacelil, mevcut literatürden istifade ederek metodolojinin, dönemin şartları içinde yeni unsurlar ilave edilerek geliştirilmesi gerektiğini ifade etti.

Aynı oturumun ikinci tebliği ise “*Mekke Tefsir Ekolü’nün Ulûmu’l Kur’an ile İlgili Görüşleri*” başlığıyla akademiye İstanbul Üniversitesinden katılan Nur Ahmed Kurban tarafından sunuldu.

Tebliğinde *Mekke Tefsir Ekolü*'ne mensup müfessirlerin günümüz tefsir usulü problemleri hakkındaki görüşlerini örneklerle ortaya koymayı hedefleyen Kurban, Kur'an'ın hemen her ayeti hakkında görüş bildiren Mekke ekolü müfessirlerinin Kur'an ilimleri hususundaki görüşlerinin bütün yönleriyle ortaya konulmasının zorluğunu ifade etmekle beraber, Ulumu'l-Kur'an ilminin "kıraat", "esbab-ı nüzül", "nesih", "müşkilü'l-Kur'an", "muhkem-müteşabih", "el-vücuuh ve'n-nezair", "huruf-u mukatta'a", "emsalu'l-Kur'an", "mübhematu'l-Kur'an" gibi başlıklarını ele almak suretiyle onların görüşlerini değerlendirmeye çalışmaktadır. Tebliğde Kur'an ilimlerinin bazı dallarını ilgilendiren eserlerin ilk müellifinin Mekke ekolü müfessirleri olması ve Ulumu'l Kur'an hakkındaki bazı başlıkların Mekke ekolü müfessirlerinin görüşü üzerine bina edilmesine kaynaklarda sıkça rastlanılmasının bu ekolün tefsir tarihindeki önemini daha da artırdığı vurgulanmaktadır.

Çarşamba gününün ilk oturumunda ise Erciyes Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. M. Zeki Duman "*Kur'an-ı Kerim'de Neshe Delil Gösterilen ve Mensuh Addedilen Ayetlerin Mana Yönünden Yeniden Gözden Geçirilip Değerlendirilmeleri*" başlıklı tebliğini sunarak nesh tartışmalarına farklı bir bakış açısı getirdi. "Nesh"e konu olan "ayet" kavramını 'Kur'an'ı Kerim'de hüküm ifade eden cümlelerin her biri' olarak tanımlayarak ifade eden Duman, neshin aklen caiz olduğunu, daha önceki şeriatlarda vâki olduğunu ve nâsih vasfıyla Kur'an'da neshin var olduğunu, ancak evrensel niteliğe sahip olan Kelâmullah içerisinde mensuh ayet/ayetlerin mevcut olmadığını örnekler eşliğinde ifade etti. Prof. Dr. Ali Bakkal hocanın "Kur'an'da şeriat anlamında nesh vardır, sünnette ise nesh zaruridir kanaatleriyle ve Prof. Dr. Lütfullah Cebeci hocanın ayetlerde neshin az olmakla beraber var olduğuna, asırlardır gelen birikimin göz ardı edilmemesine dair kanaatleriyle bir beyin fırtınası ortamına dönüşen müzakereler konunun daha da derinlemesine işlenmesini sağladı.

İkinci oturumda ise ilk tebliğ "*Tefsir Usulünün Fıkıh Usulünden Arındırılması*" konusunu işlemekteydi. İnönü Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Gıyaseddin Arslan tarafından sunulan tebliğde tefsir usulüne yansıyan fıkıhçı perspektif ve fıkıh usulü anlayışlarına örnekler verilmiş, bilhassa temelde fıkıhî bir mahiyete sahip olan "nesh teorisi" özelinde tefsir usulüne fıkıhî

bakışın etkisi tartışılmıştır. Nesh kavramı haricinde, açık ve kapalı lafızlar, müteşâbihat, delâlet, teâruz konularına da açıklık getirilen tebliğde, bu kavramların temelde hukuk için geliştirildiği, tefsir usulü kitaplarından mevcut haliyle çıkartılmasının ve açık-kapalı lafızların tefsir ve beyan anlamına indirgenerek yeni bir bakışla ele alınmasının gerekliliğine vurgu yapıldı. Fıkıh, Kelam, Tasavvuf ve Arap Dili uzmanlarının Kur'an'a kendi yöntemsel paradigmalarına göre yaklaştıkları için Kur'an'ı anlaşılır kılma çabalarında öteki konumunda kaldıklarının vurgulandığı tebliğde, Tefsire katkısı olmayan sadece hukuki işlemlerde fonksiyonel olan Fıkıh Usulünün bazı yöntemlerinden Tefsir Usulü'nün arındırılmasının gerekliliği ifade edildi.

Oturumun ikinci bölümünde ise Çukurova Üniversitesi'nden akademiye katılan Dr. Burhan Baltacı tarafından "*Tefsir Usulünün Yeniden İnşasına Fıkıh Usulünün Katkısı –Şâtibi Örneği*" konulu tebliğ sunuldu. Tarihsellik, hermenötik, semantik vb. konuların metni anlamada kullanılmasının tartışıldığı günümüzde, Fıkıh Usulü'nün devre dışı bırakılmasını çok da makul bulmadığını ifade eden Baltacı bu hususta Şâtibi örneğinin incelenmesinin gerekliliğini ifade etti. Şâtibi'de "ucu açık bir anlama ve yorumlamadan" söz edilemeyeceğini ve O'nun sisteminde anlamının kurallarının var olduğunu, O'nun ne düşündüğünü tespit edebilmek için kavram dünyasının anlaşılmasının gerekliliğini ifade eden Baltacı, "ümmilik", "arabilik", "külli-cüz'i dengesi", "akıl-nakil etkileşimi" ve "makâsıd" anlayışı çerçevesinde Şâtibi'nin düşünce dünyasını aktardı. Şâtibi'nin ucu açık bir anlama usulünün olmadığını, zikredilen kavramlarla sınırları çizilen bir daire içinde anlamı tespit gayreti içinde olduğu ve bu daire içinde kalındığı müddetçe anlama imkânının söz konusu olacağı ifade edilerek Şâtibi özelinde Fıkıh Usulü'nün, Tefsir Usulünün yeniden inşasına katkısı tartışıldı.

Çarşamba gününün son oturumunda ise ilk olarak 100. Yıl Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ömer Kara, "el-Furuku'l-Luğaviyyenin Bir Kur'an İlmi Olma İmkânı Üzerine" konulu tebliğini sundu. Tebliğinde, yakın anlamlı kelimelerin nüanslarını tespit ederek her bir kelimeyi kendi kimliğiyle ortaya çıkarmayı gaye edinen Furûk nazariyesini işleyen Kara, Ulumu'l Kur'an'ın, Kur'an'ı anlamaya yönelik ilim anlamına sahip olmasından yola çıkarak "el-Furuku'l-Luğaviyye"nin de aynı amaca

dönük bir çaba olmasına kıyasla potansiyel olarak bir Kur'an ilmi olma imkânına sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunu, Kur'an'ın Arapça bir metin olarak, Arap dilinin, tüm potansiyelini barındırmasına ve Kur'an nazmında i'caz'ın bir gereği olarak Kur'an'da "furûk"un gözetilmesine atıfla açıklayan Kara, Kur'an-ı Kerim'den örnek kelimeler eşliğinde "Furûku Mütekaribati'l-Kur'an", "el-Furûk fi Mütekaribati'l-Kur'an" veya "Mütekabiratü'l-Kur'an" şeklinde isimlendirilebileceğini önerdiği furûk nazariyesi ile ilgili kanaatlerini delillendirmektedir.

Günün son tebliği ise; "*Vücûh ve Nezâir'in Terimleşme Süreci- "Nezâir" in Eşanlamlılık Olarak Tanımlanması Sorunu*" başlığıyla Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi araştırma görevlisi Mustafa Karagöz tarafından takdim edildi. Kur'an'ın anlaşılması açısından önemli bir boşluğu dolduran "vücûh ve nezâir" kavram çiftinin konuyla ilgili olarak telif edilen eserlerdeki kullanımından farklı bir şekilde tanımlanması sorununa değinilen çalışmada, kavramların lügat anlamları ortaya konarak, terim anlamlarına yönelik yaklaşımların izi sürülmüş, ortaya çıkan üç ayrı anlamın değerlendirilmesi, alanda yazılan eserlerin içeriği göz önünde bulundurularak, örnekler eşliğinde yapılmıştır. Aynı lafzın Kur'an'ın farklı yerlerinde farklı anlamlarda kullanılmasını ele alan bu kavramlardan "vücûh"un "*Kur'an'ın farklı yerlerinde farklı anlamlarda kullanılan kelimeler*", "nezair" in ise "*Kur'an'da farklı anlamlarda kullanılan kelimelerin anlamlarından herhangi birisinin teker-rür ettiği yerler*" olarak tanımlanabileceği ifade edilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

Akademik dördüncü gününün ilk tebliğini "*Konulu Tefsir Bir Usul Sayılabilir mi? Ve Bunun Kur'an'ı Anlamaya Katkısı*" başlığıyla 9 Eylül Üniversitesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Ömer Dumlu sundu. Konulu tefsirin doğuşunun iki temel gerekçeye dayandırılabilirliğini söyleyerek; bunlardan birincisinin, Müslümanların Kur'an'ı insanlara nasıl ulaştırabiliriz? sorusuna cevap olarak bu yöntemi kullandıkları, ikincisinin ise batıdan gelen isteğe binaen bu usûlün Müslümanlarca benimsenmiş olduğu şeklindeki farklı kanaatleri aktardı. Kendi kültürümüzde metodlu bir şekilde İbn Teymiye'nin konulu tefsiri uyguladığını Bakara suresi örneği eşliğinde belirten Dumlu konulu tefsirin, tefsir tarihimizdeki yerini ortaya koyarak dışarıdan gelen fikri dayatmalar eşliğinde oluşan bir usûlden değil, Kur'an'ı insanlara aktarma ihti-

yacının sonucunda teşekkür eden bir usûlden bahsedildiğini ifade etti. Avantajlarını ve dezavantajlarını belirterek, Kur'an mesajını anlatmanın öz bir usûlünün konulu anlatım olduğunu aktaran Dumlu, metin analizini çok iyi kullanıp, savunma psikolojisinden uzak durarak Kur'an'ın insanlara sunulmasında bu yöntemin takip edilebileceğini belirtti. Prof. Dr. Said Şimşek'in müzakereler esnasında ifade ettiği, konulu tefsirde okuyucunun önüne bilginin hazır bir şekilde konulmasının bakış açısını donuklaştıracağına, bu hususa dikkat edilmesi gerektiğine dair ifadelerinin, kanaatimizce konulu tefsir çalışmalarında göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Perşembe gününün ikinci oturumunda ilk tebliği sunan Haran Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Bakkal, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyak-Sibakın Önemi" konusunu işledi. Müslümanları doğru din anlayışına götüreceğinin, Kur'an'ı doğru anlamadan geçtiğini, Kur'an ayetlerini doğru anlamının yollarından birinin de ayetlerin siyak-sibak açısından değerlendirilmesi olduğunu belirten Bakkal, "siyak-sibak" kavramlarının lugat ve istilâhi anlamlarını açıklayarak öncelikle kavramsal alt yapıyı ortaya koydu. Siyak-sibak teorisi üzerinde durmanın değil örnekendirme metodunun daha çok tercih edildiği tebliğde, cümleler arasındaki siyak-sibak ilişkileri, ayet grupları arasında siyak-sibak ilişkileri belirtilerek örnek ayetler eşliğinde, konu tahlil yönteminin uygulanmasıyla ortaya konuldu.

Aynı oturumun ikinci tebliği ise Süleyman Demirel Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Bilal Gökçür tarafından sunuldu. Tebliğinde "Meryem Suresi Örneğinde Sure Çalışmaları: Yapısal Bir Yaklaşım" başlığını kullanan Gökçür, Türk tefsir araştırmalarında nâdiren kullanılan çalışma alanlarından biri olan "sûre inceleme" metodunu kullanarak Meryem Sûresi özelinde yapısal bir tahlil gerçekleştirdi. Kur'an'da adı geçen tek kadın olarak Meryem'in, adını sureye vermiş olmasının ilgi uyandıran önemli etkenlerden biri olduğu belirtilerek sure yapısal açıdan üç ana başlık altında tahlil edildi. Hurûf-u Mukatta(1), kıssalar(2-58), cedel/polemik(59-98) başlıklarıyla belirlenen bu üç bölümde sûrenin yapısal profili çıkartılarak Meryem Suresinde hâkim olan yapı ortaya konuldu.

Günün son oturumunda ise ilk olarak, akademiye Atatürk Üniversitesi'nden katılan Dr. Hasan Yılmaz, “*Semantik Analiz Yönteminin Kur’an’a Uygulanmasına Dair*” başlıklı tebliğini takdim etti. Tebliğinde, bir dildeki veya metindeki anahtar kelimelerin, tarihsel süreçte kazandığı ya da kaybettiği çeşitli anlam dereceleri açısından analiz edilmelerini ifade eden “*semantik ilmini*” merkeze alarak Kur’an’ı anlama çalışmalarında söz konusu ilmin konumuna işaret eden Yılmaz, etimolojik analiz yöntemi ile semantik analizin birbiri ile ilişkilerini ortaya koyup Kur’an’ı anlamada semantik analiz yönteminin uygulanabilirliğini tartışmaktadır. Kur’an’ı vahyî bir metin olmanın ötesinde, herhangi bir tarihsel metin ya da arkeolojik yapıt durumuna indirgeyebilme risklerini de beraberinde getirmesi açısından semantik analiz yönteminin çıkmazlarına işaret eden Yılmaz, gerekli özen gösterildiğinde bu yöntemin, anahtar/odak kavramların daha iyi anlaşılması ve sahih mana katmanlarının, zengin anlam boyutlarının tespit edilmesi sonucunu beraberinde getireceğini ifade etmektedir. “Kur’an Semantiği”nde etimoloji ve filolojinin aslında sadece birer araç olduğu, asıl hedefin vahyin muhataplarına ulaştırmak istediği ilahi mesajın, etimolojik ve filolojik tahliller aracılığıyla daha anlaşılır kılınması olduğu ifade edilerek tebliğ sonuçlandırılmaktadır.

Oturumun ikinci tebliği ise “*Tefsir Usulünde -Lafız-Mana- İlişkisinin Tesbiti*” başlığıyla İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Necmettin Gökür tarafından sunuldu. Tebliğde, Kur’an’ın dil özelliklerinden yola çıkarak, lafız mana ilişkisinin nasıl sistemleştirileceği konusu Tefsir Usûlü verilerinden yola çıkarak tartışılmakta, bu kapsamda öncelikle delalet teorilerine değinilmekte, ardından da Kur’an ilimlerinde lafız-mana ilişkisinin nasıl ele alındığı değerlendirilmektedir. Delalet teorileri öncelikle klasik usulcülerin terminolojisinde yer aldığı şekliyle “ibarenin delaleti, işaretin delaleti, nassın delaleti, lafzın delaleti” başlıklarıyla ortaya konmakta ardından Şatıbi’de lafzın delaletini ifade eden “aslî” ve “tabî” delalet kavramları açıklanarak anlambilim/semantik araştırmaları ekseninde değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Lafzın manaya delaletinde bağlamın mahiyetinin Kur’an ilimleri ekseninde tartışıldığı diğer bölümde ise metin içi bağlam, tarihsel bağlam, toplumsal bağlam ve makasîd çerçevesinde değerlendirmeler yapılarak konu ortaya konmaktadır.

Akademnin son gününde ilk olarak Selçuk Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Said Şimşek “*Yaygın Halk Kültürününün Tefsir Üzerindeki Etkileri*” konulu tebliğini üç temel örnek üzerinde durarak açıklamaktadır. Bakara Suresi 102. ayette söz konusu edilen Hârut ve Mârut kıssası, Kehf suresindeki Hızır Kıssası ve birçok ayette geçen şefaât konuları etrafında takdim edilen tebliğde genel kabul gören kültürün algılama ve yorumlama faaliyetleri üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Hârut ve Mârut’la ilgili olarak tefsir kaynaklarında yer alan kıssanın yaygın kültürün bir sonucu olarak tefsir kaynaklarına girdiği, büyü ile uğraşmanın küfür olduğu, bu nedenle ne Hz. Süleyman’ın ne de Hârut ve Mârut isimli iki meleğin büyü ile ilgilerinin olmadığı ilgili ayette geçen “ma”nın nafiye edatı olduğu görüşü ile delillendirilmektedir. Hızır kıssası ile ilgili olarak da halk arasında Hızır’ın veli ya da peygamber olduğuna ilişkin bilgilerin tefsirlere de girdiği ancak Hızır’ın bir melek ya da insana has sınırlara bağımlı olmayan nitelikte bir varlık olduğu çeşitli ayetlerde geçen ifadelerle açıklanmakta, şefaâtle ilgili olarak da Allah’ın (cc) iznine atıfla ayetlerde varlığı zikredilen “şefaât”in söz konusu ayetlerde aslında şefaati reddetme mahiyeti taşıdığı, ayetler gramer kaideleri ve üslup açısından incelenerek savunulmaktadır.

İkinci oturumun ilk tebliğinde toplantıya Marmara Üniversitesinden katılan Dr. Harun Ögmüş, “Tefsirde Şiirle İstişhad Açısından Hicri II. Asrın Önemi” konusunu işledi. Tebliğde, müfessirlerin şiirle temellendirilen nahiv kaideleri ışığında müşkil görünen Kur’an cümlelerini izah etmeleri, istişhâdın ortaya çıkış süreci ve ilk iki asırda geçirdiği süreç göz önüne alınarak açıklanmakta; Ma’mer b. el-Müsenna’nın Mecâzu’l Kur’an’ı, Ahfeş’in Meani’l Kur’an’ı ve Ferra’nın Meani’l Kur’an’ı özelinde örnekler eşliğinde konu açıklanmaktadır. Kur’an’ın yorumlanmasında başvurulan şiirle istişhad metodunun sahabe devrine kadar çıkarılabileceğini ancak bu metodun, sistemli ve yaygın bir şekilde kullanımının Hicri II. asırdan itibaren başladığı ve daha sonraki asırlarda da geniş bir şekilde bu metoda yer vermeye devam edildiği ifade edilmekte olan tebliğde, daha sonraki dönemlerde kullanılan örneklerin çoğunun aynı olması ve yapılan mukayeselere dayanarak sonraki tefsirlerin Hicri II. asır filolojik tefsirlerinden ciddi anlamda faydalanmış olduğu tespitinde bulunarak tefsirde şiirle istişhâdın önemi ortaya koyulmaktadır.

Aynı oturumun ikinci tebliği ise tarafımızdan “*Ayetleri Anlamada Hadis Algısının Etkisi -Nisa Suresi 1. Ayet Ekseninde Bir Tahlil Denemesi*” başlığı ile sunulmuştur. Ayetlerin anlaşılmasında hadislerin etkisini incelediğimiz çalışmamızda Nisa suresi 1. Ayet kapsamında tefsir kaynaklarında rivayetlerin kullanılmasına ve hadis algısının müfessirler ve tefsir kaynakları üzerindeki etkisine değinilmiştir. İnsanın hayatını Kur’an merkezli olarak inşa etmesini sağlayacak bir süreç olan Kur’an’ı anlama çabasının ayetlerin hadislerle ilişkisi göz ardı edilerek gerçekleştirilemeyeceği bu noktada da hadisleri anlama sorununun gündeme geldiğini belirttiğimiz çalışmamızda rivayetlerin bağlamından kopuk olarak değerlendirilmesinin ayetleri anlamada dolayısıyla şariin muradını kavramada arzu edilmeyen noktalara bizleri yönlendirebileceği delillendirilmiştir.

Akademinin son toplantısı olan Cuma günü öğleden sonraki oturumda yine 19 Mayıs Üniversitesi’nden akademiye katılan Dr. Ali Bulut, “Filolojik Tefsirle Rivayet Tefsirinin Buluşma Noktası: Zeccac’ın Meani’l Kur’an’ı” isimli çalışmasıyla Zeccac’ın Meani’l Kur’an’ını rivayet tefsiri niteliğini de kısmen taşıması nedeniyle önceleyerek tanıtmaktadır. Meani’l Kur’an kavramının sözlük ve terim anlamının açıklanmasıyla başlanan çalışmada Meani’l Kur’an’ların, Garibu’l Kur’an ve İ’rabu’l Kur’an’lardan farkları ortaya konmuş ardından Zeccac’ın hayatı ve Meani’l Kur’an’ı hakkında bilgi verilmiştir. Eserde daha önceki Meani’l Kur’an çalışmalarından daha fazla rivayet tefsirine yer verilmesinin bu çalışmayı daha da ayrıcalıklı kıldığı ifade edilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Son oturumun ikinci tebliğini ise akademiye Marmara Üniversitesi’nden katılan Dr. Muhammed Abay, “Yeni Bir Tabakâtü’l Müfessir’in Denemesi” başlığıyla sundu. Çalışmasında tabakâtü’l müfessir’in kaynaklarından yararlanarak esnek, genişlemeye izin veren bir veritabanı oluşturulmasını hedefleyen Abay böyle bir girişimin internetin sağladığı imkânlarla, çalışma grubunun aynı mekânda ve aynı zamanda çalışma mecburiyetini kaldırarak araştırmacılara yeni açılımlar getireceğini aktardı. Müfessirlerin isimlerine, kısa biyografilerine, eser listelerine, eserleri tanıtıcı kısa açıklamalara, basma ya da yazmalarının bulunduğu kütüphane isimlerine sorgulama metodu sayesinde veritabanı üzerinden ulaşılabilir olmasının tefsir çalışmalarına büyük bir ivme ka-

zandıracağıının belirtildiği çalışmada, zaman ve emek kaybının asgariye indirilmesi adına öncelikle web tabanlı ve ardından matbu bir tabakâtu'l müfessirîn çalışmasının gerekliliği ifade edildi.

Prof. Dr. Zeki Duman başkanlığında yapılan değerlendirme toplantısında beş günlük akademinin genel bir tahlili yapılarak Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü konulu toplantının amacına ulaşması açısından çok üst seviyelerde bir konuma sahip olduğu, yoğun programa rağmen yaz sıcağı ile klimanın soğuşu arasında kalan tebliğcilerin tükenmek bilmez bir enerji ve azalmayan bir ilgiyle toplantıyı takip ettiği belirtildi. Böylesi toplantıların pratik sonucunun uzun vadede ortaya çıkacağıının ve aslında kültür/medeniyeti dönüştürecek yaklaşımların böylesi ilim meclislerinden geçtiğinin ifade edildiği değerlendirme oturumunda yeni yetişen kuşak ile alanın duayenleri arasındaki iletişimin bu toplantı vesilesiyle daha da kuvvetlendiği, bilgi aktarımının yanı sıra araştırma bilincinin ve ilahiyat sahasında araştırma yapmanın gerektirdiği kimlik bilincinin de yetişmekte olan kuşağa bu toplantılar vesilesiyle kazandırıldığı ifade edilerek akademinin faydaları ve bundan sonrası için de gerekliliği üzerinde duruldu.

Beş gün boyunca yoğun bir program çerçevesinde gerçekleşen akademinin ilim-fikir hayatımıza yönelik katkısının yanı sıra Eyüp, Sultanahmet, Yuşa (as), Pier Loti tepesi, İstanbul surları ve Haliç gezileri gibi kültür dünyamıza dönük program sonrasındaki ortamları ile sayamadığımız birçok güzelliğe ev sahipliği yapmış olması, akademinin çok daha canlı geçmesini sağladı. Hem akademik hem de sosyal organize büyük emeği geçen İlim Yayma Vakfından başta Dr. Necdet Yılmaz olmak üzere tüm İlim Yayma Vakfı mütevelli heyetine, Kur'an ve Tefsir Akademisi tertip heyetine ve emeği geçen herkese tebrik ve teşekkürlerimizi sunarız.